

Prilozi povijesti turizma u petrinjskom kraju

Zdenko Franić¹

Sunčana Franić²

Francika Marić³

Sažetak

Dokumentirani početci turizma petrinjskoga kraja mogu se povezati s posjetom Ljudevita Farkaša Vukotinovića, hrvatskoga književnika, političara, gospodarstvenika te nadasve istaknutoga istraživača i prirodoznanstvenika koji je godine 1890. posjetio Banovinu. Posjet koji je trajao četiri dana Vukotinović je opisao u kratkom članku objavljenom u Narodnim novinama u kojem iznosi niz zapažanja i podataka vezanih uz floru, geologiju, gospodarstvo, kulturu, etnologiju i povijest grada Petrinje i njezine okolice. Vukotinović je posebno bio impresioniran brojnim ružama oko srednjovjekovne utvrde Klinac-grad. Za petrinjski Banovinu Vukotinović ističe da se radi o zanimljivoj turističkoj destinaciji koja potencijalne posjetitelje može privući pitomim krajobrazom i povijesnim naslijeđem. Neki motivi s Banovine (samostan u Čuntiću i utvrda Klinac) predstavljeni su na Milenijskoj izložbi u Budimpešti godine 1896. s ciljem da se prikažu najljepši hrvatski predjeli. Također, valja spomenuti i automobilsko-turističku rutu koja je opisana u knjižici *Uspomena Hrvatskog automobilskog kluba* u Zagrebu iz 1908. godine,

¹ Dr. sc. Zdenko Franić, znanstveni savjetnik u trajnom zvanju, Institut za medicinska istraživanja i medicinu rada, Zagreb

² Sunčana Franić, mag. philol. franc., Udruga Zrinska gora

³ Francika Marić, mag. prim. obrazov., Udruga Zrinska gora

a koja detaljno opisuje automobilsku rutu Zagreb – Kostajnica. Navedeni primjeri pokazuju da je već koncem 19. stoljeća prepoznato da je Banovina pružala jedinstveni turistički doživljaj. Danas se ljepote i bogata kulturno-povijesna tradicija Banovine mogu iskoristiti za inovativne oblike elitnoga turizma kao što su prirodoznanstveni i znanstveni turizam, astroturizam (turizam tamnoga neba), pčelarski turizam (apiturizam) i sl. Kako je Banovina, posebno u svojim zabačenim zaseocima, još uvijek nalik na neku vrstu vremenske kapsule, također su zanimljivi povijesni, etnografski i općenito kulturni turizam.

Gljučne riječi: Ljudevit Frakaš Vukotinić, prirodoslovlje, astronomija, ružičnjak, znanstveni turizam

Abstract

The documented beginnings of tourism in the Petrinja region can be linked to Ljudevit Farkaš Vukotinić, a Croatian writer, politician, businessman and above all prominent researcher and natural scientist who visited Banovina in 1890. The four-day visit that Vukotinić described in a short article published in the *Narodne novine* newspaper, contains a number of observations and information related to the flora, geology, economy, culture, ethnology and history of the town of Petrinja and its surroundings. Vukotinić was particularly impressed with the abundance of roses around the medieval burg Klinac Grad. Vukotinić points out that the region of Petrinjska Banovina is an interesting tourist destination that can attract potential visitors with its beautiful landscape and historical heritage. Some Banovina motifs (Monastery in Čuntić and burg Klinac) were presented at the Millennium Exhibition in Budapest in 1896 with the aim of displaying the most beautiful Croatian districts. Also worth mentioning is the car-tourist route that was described in 1908 in the booklet *Memories of the Croatian Automobile Club*, detailing the Zagreb-Kostajnica motorway. These examples show that as early as at the end of the 19th century it was already recognized that Banovina provided a unique tourist experience. Today, the beauty and rich cultural and historical traditions of Banovina can be used for innovative forms of elite tourism, such as natural and scientific tourism, astrotourism (dark sky tourism), beekeeping tourism (apitourism), etc. As Banovina, especially in its remote villages, resembles some kind of time capsule, historical, ethnographic and generally cultural tourism are also interesting types of tourism.

Key words: Ljudevit Frakaš Vukotinić, natural sciences, astronomy, rose garden, scientific tourism

Uvod

Godine 1890. petrinjsku Banovinu posjetio je Ljudevit Farkaš Vukotinović, hrvatski književnik, političar, državni činovnik, gospodarstvenik te nada sve istaknuti istraživač i znanstvenik na području prirodoslovlja. Posjet je trajao četiri dana, od srijede do subote, a Vukotinović ga je opisao u kratkom članku objavljenom u *Narodnim novinama*. Svrha posjeta prvenstveno je bila proučiti floru okoliša grada Petrinje, ali Vukotinović, koji je svoj kratki posjet opisao u putopisnoj crtici obavljenoj u *Narodnim novinama* 1990. godine, iznosi i niz zapažanja i podataka vezanih uz geologiju, gospodarstvo, kulturu, etnologiju i povijest. Taj je posjet gotovo sigurno imao i turističku komponentu jer Vukotinović u uvodu svojega članka kaže: *Valja zato svakom putniku obratiti svekoliku pažnju na svaku pojedinost, putovao on il za svoju zabavu il ozbiljnije da pobliže prouči koje predjele.*

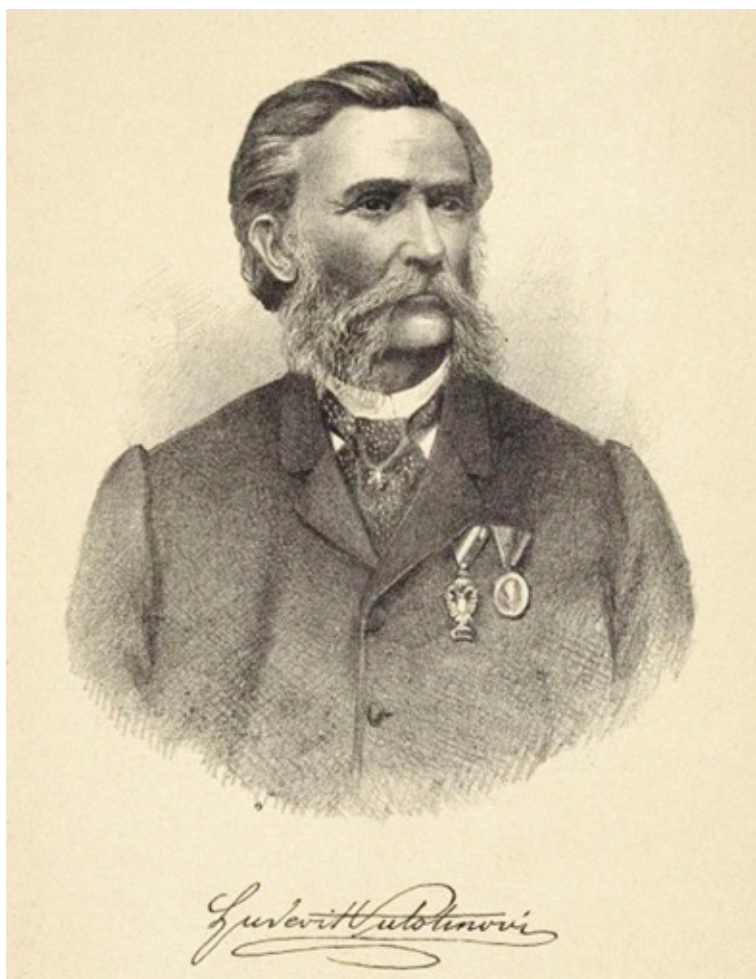
Vjerojatno ne griješimo u ocjeni da je ovaj posjet bio začetak znanstvenoga turizma na području Banovine. Danas bismo znanstveni turizam mogli definirati kao oblik turizma orijentiranoga na specifične sadržaje koji na tržištu nisu uobičajeni te je kao takav izrazita suprotnost masovnom turizmu.

Ljudevit Farkaš Vukotinović (Zagreb, 1813. - Zagreb, 1893.) jedan je od hrvatskih preporoditelja. Okušao se kao pjesnik, novelist i dramatičar, a bavio se i botanikom i mineralogijom. Zajedno s Josipom Kalasancijem Schlosserom objavljuje godine 1869. godine grandiozno djelo *Flora Croatica*, svojevrsni kompendij biljnih vrsta u Hrvatskoj. Također, bio je istaknuti istraživač na području prirodoslovlja. Pisao je o geološkim odnosima u Lici, Samoboru, Zagrebu i Moslavačkoj gori. Autor je prve hrvatske geološke karte. Bio je jasno opredijeljen evolucionist. Dana 1. siječnja 1867. izabran je među prvima za pravog člana tadašnje Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (JAZU), današnje Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (HAZU).

Vukotinovića su očito zainteresirale prirodne znamenitosti petrinjskog kraja kada se u dobi od 77 godina odlučio na putopisno prirodoznanstveni izlet.

Vukotinovićev posjet Banovini najavljen je na str. 2, u br. 125 *Narodnih novina*, od 2. lipnja 1890. sljedećom kratkom obavijesti koja je pak prenesena iz lista *Banovac*:

(Gosp. Lj. Vukotinović u petrinjskoj okolici.) Čitamo u „Banovcu“: U sriedu poslie podne došao je u posjete g. župniku Kolariću u Petrinju presvietli gosp. Ljudevit pl. Vukotinović koji je nakanio osobno razgledati i proučiti floru okoliša grada Petrinje. Isti dan razgledao je gosp. Vukotinović posjed „Bratovštinu“ koji mu se je vrlo svikao u četvrtak pošao je u pratnji župnika Kolarića i prof. M. Kovačevića naspram sv. Duhu i Peckom jezeru, koje leži 378 metarah nad površinom morskom. Tu se je naš vrlo zaslužni botanik osobito zanimalo za ruže te okolice,

Slika 1
Ljudevit Farkaš
Vukotinović

koje on neumorno sabire te kani iste označiti i tim obogatiti broj bilinskih vrstih i odlikah hrvatske liepe i bogate flore. U petak izišao je na Klinac grad i u Čun-tićku okolicu. Oba dana bijaše visoki gost vanrednom gostoljubivošću dočekan od g. Mije Šimunovića, umir. satnika i načelnika hrastovačkog. G. Vukotinović je ostavio u subotu poslie podne grad Petrinju i povratio se u Zagreb, noseć sobom ugodnu uspomenu na ubavu okolicu ovoga grada.

List *Banovac* u dva nastavka, u broju 28. od 12. srpnja 1890. (str. 1 i 2) i broju 29. od 19. srpnja 1890. (str. 1 i 2) prenosi iz *Narodnih novina* (br. 152 od 4. srpnja 1890. godine) cjeloviti tekst putopisa Ljudevita Farkaša Vukotinovića pod naslovom *Petrinjska Banovina*. *Banovac* je bio list za pouku, trgovinu, obrt i gospodarstvo koji je u periodu 1888. – 1912. izlazio u Petrinji. Pokrenuo ga je Stjepan Pejaković, tadašnji načelnik grada Petrinje. List je podupirao opozicijsku, protumadžaronsku Neovisnu narodnu stranku.

Putopis prenosimo u cijelosti u izvornom obliku:

Petrinjska Banovina

U N. N. opisuje ovaj kraj g. Lj. Vukotinović, a mi ga evo radostno priobćujemo i u „Banovcu“ jer će sigurno zanimati naše cienjene čitatelje.

Ured.

Svaka okolica, makar da se oku prikaže tako jednostavnom, može imati osebi-na, kojih drugdje neima; to je izkustvom potvrđeno. Valja zato svakom putniku obratiti svukoliku pažnju na svaku pojedinost, putovao on il za svoju zabavu il ozbiljnije da poblize prouči koje predjele. Izvanjska slika, koju priroda daje okolici kad se s daleka motri, znatno se mienja u onaj par, kad ju s bliza proučavamo. Odošaji tla, gospodarstva, žiteljstva, društva, trgovine, te u obćecieli život može postati samo onda poučnim, kad ga vidimo sami, kad ga možemo razumjeti i napokon prosuditi djelovanje ukupnih odošaja.

Banovina je po naravi vrlo obdarena pokrajina; podnebjje ponešto južnije od Zagreba, ugodno prija svakovrstnoj vegetaciji, a ravni predjeli stoje sa brežuljci i sa višom gorom u povoljnu razmjeru. Na jednoj strani Kupa i Sava na drugoj Una, a posred poljana i livada Petrinjčica, Glina i nekoliko omanjih potočića, te vrela u izobilju na sve krajeve, dakako uvjeti su u obće takovi, koji omogućuju valjano gospodarstvo u svih strukah i služe uzdržavanju zdravlja i čilosti žiteljstva. Žitelji, međjutim, premda svi manje više uzrasta i struka (mužko i žensko) liepa i zdrava značaja, odvažni i krvi živahne, niesu jednoplemeni to se može odmah vidjeti, kako se Banovac iza Topuskoga i bivšeg Korduna razlikuje od Petrinjca, a to ne samo glede vjere, nego ponešto i glede govora, nošnje, naravski i glede običaja.

Banovina može sve proizvoditi, što joj treba, a sa povišenom marljivošću i boljim znanjem gospodarstva mogla bi producirati više nego joj treba; i to upravo u glavnih strukah poljodjelstva, osobito pako u voćarstvu. Sve vrsti žitarica mogu uspjevati, jer je svagdje dobra zemlja, niti je oranica bregovita i kamenita, već je dosta duboka, osobito u ravnica; malo više radnje i boljega oranja ponešto gnjojenja i racionalne promjene kod sjetve, pretvorilo bi Banovinu u vrlo plodnu zemlju. Livade su bujne, a vočke svake vrsti uspjevaju izvanredno liepo i dobro; jer je u obće u onih krajevih vegetacija bujna. Pokusi, koji su dosele po revnijih gospodarih učinjeni, povoljni su, te netreba drugo, nego da se nastave i da taj hvale vriedan trud zahvati što jačega korienja i razširenja. Groždja imade u vinogradih kod Petrinje vrlo dobrih vrsti; nu jedna fina i punim hvaljena vrst – treba da se posebice napomene – a to je: dišuća bielina (ranina) muskirte Urbanitraube. Groždje ovo imade miris po muškatu nu mnogo laglji i finiji, te je jednako dobro kao stolno groždje, kao što je valjano i za vino; miešano u stanovitu razmjerju daje jednako ugodan tek.

Koliko se može opaziti, marvogojstvo će u onih okolicah takodjer napredovati; jer je glavnih uvjeta u obilnoj mjeri; ima po najprije livada mnogo i liepih, nu

ima i drugo, što nije manje važno, a to je nastojanje, da se ta vrlo korisna – da, neobhodno potrebna grana za svako gospodarstvo i za obstanak života, što većma njeguje, ima sada već dosta izabrane stoke, dobro držane i gijene, što se može na prostranih pašnjacih dovoljno razabrati, osobito kod Petrinje ne manje kod Gline.

Jedno je medjutim, što mi se vidi od neizmjerne velike vrijednosti, a to je položaj vinograda počam od one uvale, koja dieli crkvu sv. Duha sa svojimi vapnenimi briegovi prema podnevu i iztoku, od onih, koji leže prema zapadu. Dočim vinogradi kod sv. Duha i dalje preko Hrastovice leže na tlu vapnenu (litavski vapnenci) to onaj drugi ogranak vinograda petrinjskih od Bratovštine počam, pa sev, koliko mogoh razabrati do kapele sv. Trojstva i dalje još leži na tlu, koje dolazi od raztrošnih pjeskara; pjeskar ovaj što sitniji što krupniji poput (Conglomerata) spada na slojeve rudonosnih gora kod Petrove gore, Bešlinca, Trgove gore itd. te se vrsta u silur il valjda u sliedeću mladju tvorbu, najme ugljevnu – žalibože neproduktivnu.

Iz toga se može izvoditi, da će vinogradi petrinjski ostati jamačno prosti od filoksere. Valjda će to biti i drugdje u Banovini, gdje god naime vinogradi leže na ove vrste pjeskarskih ražtrošina. U velikoj nesreći koja tare snagu tolikih vinograda i krnji imutak mnogih revnih gospodara već i u našoj domovini a još većma u Ugarskoj i Austriji, bit će ta okolnost vrlo blagonosna, prava sreća.

Vrlo interesantna institucija jest „Bratovština“ u Petrinji. Gospodarska ova za-druga u sretno je vrieme zasnovana, jer se je pokazala korisnom za okolnicu ponajprije petrinjsku, a zatim manje više i za celu Banovinu. Kako sada gospodarstvo u Bratovštini sa svojim glavnim dviema strukama – vinogradarstvom i voćarstvom stoji vidi se, da bi bilo počelo doskora malaksati, da nije vještinom i čvrstom voljom sadanjega ravnatelja sačuvana od nazadka i povedena na očevidni napredak. Bratovština neima nigdje para u našoj domovini. Budući pako da Petrinjci punim pravom mnogo drže do što sigurnijega učvršćenja i razvitka Bratovštine, to je neobhodno nužno, da se ona povisi na onaj stupanj koji odgovara zahtjevom naprednoga vinogradarstva i voćarstva. Kr. zemaljska vlada jamačno će obratiti svoju pažnju na ovaj zavod, koji mora imati veliku zadaću, točno opredieljenu svrhu, a s njom skopčanu bolju budućnost. Sabor će, ako uztreba, nedvojimo o tom ni malo, podupirati takovo nastojanje, ko što je dužan vazda podupirati svaki podhvat, koji smjera na boljitak našeg narodno - gospodarstvenoga stanja.

U Banovini leže kupke „Topusko“ od starih vremena na dobru glasu; za sada ne-manjka tamo ništa, nego laglji pristup; kada jednom bude u onaj sada zabitni kut provučena željeznica, oživjet će okolica, te će se tomu shodno modernizirati takodjer Topusko. Ima i kisele vode u obsegu Banovine, naime kod Lasinje; kiselica lasinjska bez dvojbe iztiče iz jednog vrela podzemnoga sa poznatom vodom jamničkom što pokazuju ne samo mjesta nego i jednolične sastavine kemičke.

Još jedna dolazi stvar, s kojom se odlikuje Banovina, a to su gore rudonosne. U Petrovoj gori leže bogati slojevi željeza; isto tako u gori Šamarici, gdje leže: Gvozdansko, Bešlinac, Trgovi; imade tu ruda željeza, bakra i olova; rudarska međjutim industrija nemože ovdje procvasti, jer nemože valjano obćiti sa svietom, dakle niti takmiti se sa ostalom produkcijom tih vrlo korisnih i potrebnih kovina. Ove međjutim rude ostaju svakako dragocieno blago za daljnu budućnost te će sigurno u svoje vrijeme biti izvorom blagostanja ne samo za tamošnje krajeve nego i za cielu Hrvatsku. Da se međjutim, liepa ova nada nećeka prekrštenih ruku: „što bog daje i sreća junaćka“ mora se željeti, da se svi interesirani za obće dobro faktori zauzmu što valjanije, kako bi se bogom nadareni predjeli ovi učinili što skorije pristupni prometu svjetskomu.

Tourist mora se u obće glede Banovine i napose glede obližnjih predjela okolo Petrinje i Gline izjaviti vrlo povoljno. Ja mogu od svoje strane, kad spravnim razne predjele u našoj domovini, reći, da je Banovina „malo Zagorje“.

Tourist, koji stvari neuzima tako ozbiljno, kao što prirodoslovac gleda više na ljepotu pojedinih okolica, na krasotu pojedinih prizora, izvanredne slike i oblike u položaju gora, dolina i gradova itd., doćim prirodoslovac nemari za izgleda ni krasote okolica, nego se obzire samo na osobite pojave u fauni, flori, geji. Što se turista tiće, tu je upravo ono, što rekosmo o „malom Zagorju“, lahkomo nogom i u malih prostorijah može turista doći na brdine, koje mu stvaraju vidik u vrlo prostrane predjele naše zemlje n. pr. kod stare kule „Klinac“ (370 met.) vide se neizmjerne ravnice i polja do gore moslavaćke, gore zagrebaćke, do Samobora i Žumberka; prema zapadu i jugoiztoku goleme šumovite gore Petrova gora, Šamarica, preko Une daleka Bosna, kotar bihaćki; na sjever ravno Turopolje i grad Zagreb, a u blizini dolje Petrinja i nedaleko Sisak, kao ladanjska slika vrlo umiljata i prijazna.

Na brdu 378 met. visokom iznad kapele sv. Duha kod Hrastovice, dvie ure od Petrinje, leži jezero Pecko zvano; veliko n. pr. ko što Jelaćićev ili Zrinjski trg; voda mu je stalna i jednaka; nevidi joj se ni pritok ni otok. Vrlo interesantan pojav, koji zaslućuje da se izvidi poblize. U blićoj okolini Petrinje im[a] mnogo kapela i uspomena poboćnih. Biskupi zagrebaćki imadjahu ovdje obsećna imanja, za koja dobiše prigodom ustrojenja krajine naknadu u Banatu. Kapelu sv. Duha okrućiu velike i prostrane stare zidine, te se govori, da je tu bio Paulinski samostan. Nad ulazom u kapelu uzidan je u kamen uklesan grb sa biskupskom kapom, zviezdami i sa sabljom u ruci; napisa neima; valjda stoje ovi starinski ostanci sa Topuskom u imovinskom i duševnom savezu, no prije bi mogla ovdje biti uspomena na crkovnjacke, koji su residenciju imali u mauseriji Topuskoj. Gore spomenuti Klinac grad sudeći po dosta neznatnoj velićini njegovoj i obliku 6-8 ugljastom nalići na kulu, vjerojatno podignut za obranu proti turskim navalama.

Isto takova kula, nu mnogo manja vidi se i na briegu kod Čuntić sela. Put vodi ovdje u uzku dolinu, koja se zove „Tješnjak“, te je ova kula imala bez dvojbe ću-

vati i braniti prolaz preko ovog defilèa, koji vodi od medje – tada turske – negda korduna, u petrinjsku ravnicu. U Čuntić selu ima župna crkva i župni stan u jednoj kao sgradi, te je i ovdje bio samostan, što opet svjedoči, da je sva ova okolica bila u davno vrijeme u posjedu i pod upravom crkvnom, skroz katolička; kad je kašnje opustošena i opet na novo naseljena, pridošlo je u nju pučanstva iz susjedne Bosne i Hercegovine, velikim brojem vjere pravoslavne.

Petrinja je glavni grad Banovine, t. j. bivših dviju pukovnja prve i druge banske. Petrinja imade povoljan položaj, nešto proti sjeveru malo preotvoren. Leži na jugo-zapadnoj granici velike ravnice, Posavine naime i Pokupja, a blizina Siska, koji grad je osobito i za Petrinju u prijašnje doba bio od velike znatnosti trglojvačke, navlastito radi Save; nu za buduće čini se kao da nepomaže više Sava, da se jače razvija Sisak; mogu međjutim pomoći željeznice, ako im bude povoljan smjer. Usljed položaja svoga, bila je Petrinja vazda pristupna prometu i uplivu izvan-vojničkih susjednih odnošaja, što Petrinji dade već od prije više civilni oblik.

Medju svimi štopskimi mjestimi u bivšoj krajini hrvatskoj, Petrinja uzimala je prvo mjesto, pak je i sada pod civilnom upravom pozvana usljed učevnih zavoda i viših državnih oblasti što u njoj postoje, prednjačiti i ostati mjerodavnom za materijalni i duševni napredak Banovine i s njom u bližnjem savezu stojećih krajeva. Petrinja kao avantgarda današnje kulture i kao raznositelj narodno-ustavnih trsenja hrvatskih od sjevera prema jugu, gdje su se gubila do sad u neznane kutove gibanja novih naših radova, zaslužuje svaki mogući obzir, da se ne samo uzdrži nego da joj se pruži takodjer pomoć i dade prilika, da uzmo-gne razvijati se u gospodarstvu i u naukah.

Koliko je obzira dostojna Petrinja i bliža joj okolina glede gospodarstvenoga i socijalnoga stanja, toliko će prirodoslovac biti manje naplaćen, ako je očekivao, da će ovdje što god osobita naći. Izričući to, mislim samo na dvie struke, naime na geologiju i botaniku.

Geologični su odnošaji vrlo jednostavni; na dnu leži stari conglomerat većim dielom Erupnogruat, silurni ili karbonatski, a na ove conglomerate smedje i žutkaste naliežu vapnici terciarni, naročito litavski vapnici; imade u njih mnogo okamina; na hitru ruku mogoh opaziti ostrea i pecten na podnožju brdina petrinjskih naravski počivaju taložine iz brdina tečajem vremena nanešene, a dalje niže u ravnici pokupski alluvium.

Flora petrinjska obična je, ista kao okolo Zagreba; dakle malo bogata; u ravnici okolo Kupe imala bi se kako poblize razvidjeti, te bi se mogla naći koja interesantnija bilina, što u broj vodenih i močvarnih spadajuća, što opet na pjeskovitih i prudjastih namuljinah rastuća, gdje dolaze druge karakteristične rastline; nu moje ograničeno vrijeme vodilo me je samo na briegovite predjele, jer ondje redovito se traže sve novosti ili važniji pojavi, koje možemo izčekivati u predjelu, koji dosad nepoznasmo.

U predjelu kod sv. Duha niesam opazio po gotovo ništa, jer čini se, da je tamo sve popašeno; nu onoj strani prema Klincu-gradu, gdje je stara šuma izsjječena, te se novo klicanje i razvitak ostavšeg mladjeg stabalja pojavljuje gdje je paša zabranjena, tu se flora u cijeloj bujnosti podiže. Niesu nikakve riedkosti, koje tu stajahu u punom cvietu, nu ugodi svakako oku gledati, kako se kao vrtu redaju jedna uz drugu: Campanula presicifloria, crljena Lychnis diurna, bieli tlak velikocvjetni Covolvulus silvaticus W. K. Galius silvestre. Veronica Chamaedry, nu kruna svemu bijaše upravo Klinac, gdje je cieli brieg na daleko okolo stare gradine zarašten samimi divljimi ružami, tako, da se taj brieg može punim pravom nazvati: Ružinovac. No ruža je u obće puno brojem ali ne vrstima.

Uspomena na ovo liepo „malo Zagorje“ ostaje svakako vrlo ugodna.

Komentar Vukotinićeva putopisa

Zanimljivo je iz današnje perspektive osvrnuti se na Vukotinićev tekst. Zasiurno je bio očaran ljepotama Banovine jer ju čak tri puta u svome putopisu uspoređuje s „malim Zagorjem“ koje mu je očito bio određeni standard lijepoga i ugodnoga krajobraza i prirode.

Vukotinić, koji je na izletu po Banovini proveo svega 4 nepuna dana, zaista duboko griješi kada iznosi ocjenu da prirodoslovac neće naći ništa osobito naći navodeći posebice u tom kontekstu geologiju i botaniku. Suvremena istraživanja ga naime demantiraju jer je bioraznolikost npr. na Zrinskoj gori izuzetno velika, a što je opisano u mnogim recentnim znanstvenim radovima.

Vukotinić u svojem tekstu iznosi neke pogreške, koji nipošto ne umanjuju vrijednost njegovih ostalih zapažanja. Primjerice, gradinska utvrda Klinac-grad ne nalazi se na 370 m nadmorske visine nego na oko 331 m. Također, Vukotinić nije upamtio karakterističan peterokutni oblik (tlocrt) već spominje „6-8 ugljasti“ tlocrt. Pretpostavlja da je kula građena za obranu od Turaka, što ukazuje da tada nisu bili do kraja poznati podaci o okolnostima gradnje utvrda petrinjskog kraja.

Zanimljiv je i Vukotinićev interes za ruže budući da se već u najavi njegova posjeta ističe da je jedan od ciljeva njegove posjete sabiranje i označavanje ruža čime bi obogatio podatke o hrvatskoj flori. Na njegovu radost, otkrio je da je brijeg na kojem se nalazi utvrda Klinac i prostor oko nje zarašten divljim ružama. Vukotinić ne spominje vrste ruža (iako navodi da one nisu naročito brojne). Možemo pretpostaviti da se radi šipcima (*Rosa canina*), a možda i kupinama odnosno njihovoj kombinaciji.

Ovo Vukotinićevo zapažanje možda objašnjava i podatak da se u petrinjskom kraju u 19. stoljeću proizvodio ružin med. Naime, u arhivima postoji dokument da su na poticaj udruge *Gospodarstvena bratovština Petrinja* Petrinjci godine 1866. sudjelovali sa svojim biranim poljoprivrednim pro-

Slika 2

Župna crkva u Čuntiću; snimio Rudolf Mosinger. Preneseno s portala *Hrvatska kulturna baština*, inv. br. 8472, br. neg. VII-217

izvodima na gospodarskoj izložbi u Beču (Golec, 2014; Höbbling, 1866). Na izložbi je razne poljoprivredne proizvode izložilo 13 žitelja, između ostalih i medičar Adolf Zerneke inače vijećnik petrinjskoga magistrata koji je sredinom 19. stoljeća doselio u petrinjski vojni komunitet iz Slovačke. Zerneke je na izložbi izložio jednu pčelinju košnicu za dobivanje *ružina meda*. Očito je divljih ruža bilo sasvim dovoljno da se pčelari pozabave tehnološkim unapređivanjem svojih košnica vjerojatno u sklopu prelaska na racionalno pčelarenje pomičnim saćem. Nažalost, danas u petrinjskom kraju divlje ruže ipak nisu tako rasprostranjene da bi omogućile proizvodnju sortnog ružinog meda.

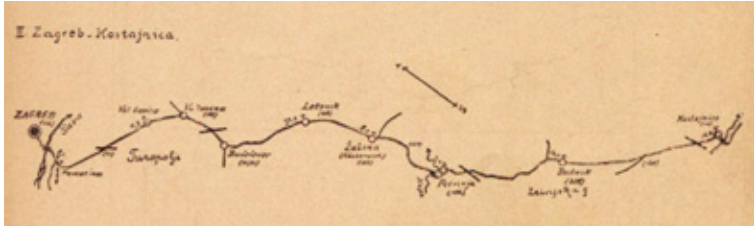
Također, valja svakako komentirati da Vukotinović više puta spominje *touriste* koji se na Banovini, kao i u Zagorju, mogu bez osobitih napora popeti na brdašca s kojih se pruža sjajan vidik na četiri strane svijeta, a prizori su kao *ladanjska slika vrlo umiljata i prijazna*.

Milenijska izložba u Budimpešti

Nemamo dokaze da postoji izravna veza između Vukotinovićeve putopisa i činjenice da su za Milenijsku izložbu u Budimpešti godine 1896. izabrani neki motivi s Banovine da prikažu najljepše hrvatske predjele, iako ne treba do kraja odbaciti ni takvu mogućnost. Naime, prema pisanju *Šumarskog lista hrv. slav. šumarskog društva* (br. 10. iz 1895. godine) *Zemaljski izložbeni odbor za sudjelovanje Hrvatske i Slavonije na tisućgodišnjoj izložbi kraljevine Ugarske* predvidio da za milenijsku izložbu u Budimpešti godine 1896. u

Slika 3

(Zagreb Kostajnica
– 91.4 Km.)
Skica rute
II Zagreb –
Kostajnica iz
knjižice Uspomena
Hrvatskog
automobilskog
kluba u Zagrebu

izložbenom odjelu kraljevina Hrvatske i Slavonije budu prikazani najzna-
menitiji građevni spomenici i najljepši predjeli domovine u sklopu čega je po-
znati varaždinski i zagrebački fotograf i svjetlotiskar Rudolf Mosinger na
Banovini fotografirao i Klinac-grad (uz gradine Gvozdansko, Pedalj i Zrinj te
župnu crkvu u **Čuntiću**). Nažalost, od gore navedenih fotografija dostupna
je jedino fotografija crkve u **Čuntiću** na portalu *Hrvatska kulturna baština*
te nije jasno jesu li ostale fotografije izgubljene ili možda nikada nisu ni
snimljene.

Svakako prikazivanje najznačajnijih građevnih spomenika i najljepših pre-
djela domovine ukazuje na jasnu namjeru da se široj javnosti predstave hr-
vatski krajevi, što se pak može staviti u kontekst turizma.

Ruta Hrvatskog autokluba preko Banovine

Knjižica *Uspomena Hrvatskog automobilskog kluba u Zagrebu* iz godine 1908.
mali je vodič na hrvatskom i njemačkom jeziku koji predlaže nekoliko mo-
gućih ruta za tadašnje automobiliste s polaskom iz Zagreba prema Vara-
ždinu, Kostajnici ili prema Plitvicama te dalje prema Opatiji. Uz nacрте ruta
priložene su praktične upute i jezgrovite i korisne informacije o rutama.
Posebno je interesantna ruta Varaždin – Kostajnica u dijelu koji se odnosi
na širu okolicu Petrinje odnosno od Lekenika do Kostajnice. Navest ćemo
taj dio teksta u cijelosti u izvornom obliku:

Lekenik (21,0) Žažina (Räuberwith 9.4 Km.) C[esta] u Sisak L[ijevo]. Iza 9,4 Km.
slabo uzdignutim krajem preko Kupe u Petrinju. (100 m. 5000 žitelja) kr. Slob.
Grad (K.O. sudbeni stol), podignut koncem XVI. stoljeća od Turaka proti tvrđji
Sisku. – Dolinom potoka Petrinje c[esta] se pomalo diže (željeznica Sisak - Karlo-
vac), na Djesnoj ostanci grada Klinac (331 m). Tu se c[esta] dvaput diže i spušta
dosta strmo do Bednika (14,0 Km). Dalje u dolinu Sunje, 7 Km. ravno, gotovo
do postaje Kostajnica (19,7 Km.) prelazi kod same postaje preko željeznice Za-
greb-Banjalučka, pa se spusti u dolinu Une do mjesta Kostajnica (110 m 2000
žitelja) K. O. Most preko Une na bosansku stranu. U unskom otoku stari grad
Zrinjskih, koji još pripada Hrvatskoj. Na drugoj strani Une Bosanska Kostajnica. –

Valja napomenuti da su stariji ljudi u selu Klinac pričali kako su početkom XX.
stoljeća na Gradinu (kako su oni zvali utvrdu Klinac) na izlete dolazili turisti.
Štoviše, spominjani su i automobili pa je tako Katarina Janeković rođ. Požar,

pričala da su „na Gradinu automobilima dolazili oficiri sa svojim damama“. Te priče, iz kojih se nije moglo razabrati kada se ti „turistički posjeti“ zbivali: prije, za vrijeme ili poslije II. svjetskog rata su izazivale nevjericu, a katkada i podsmjeh. Međutim, *Uspomene Hrvatskog automobilskog kluba s dobro definiranom i potanko opisanom rutom Zagreb - Kostajnica kao i Vukotinovićev putopis koji spominje touriste na te priče baca novo svjetlo.*

(Zagreb Kostajnica – 91.4 Km.)

Potencijal Banovine za kulturno-znanstveni turizam

Završimo ovaj prikaz zaključkom da Banovina, posebice predjeli Zrinske gore mogu ponuditi jedinstveni turistički doživljaj, posebice u specifičnim i inovativnim oblicima turizma kao što su primjerice, prirodnoznanstveni i znanstveni turizam, astroturizam (turizam tamnoga neba), pčelarski turizam (apiturizam) i sl. Kako je Banovina, posebno u svojim zabačenim zaseocima, još uvijek nalik na neku vrstu vremenske kapsule, također su zanimljivi povijesni, etnografski i općenito kulturni turizam. Obrambene utvrde nekadašnje banske granice nedovoljno su istražene i valorizirane, a predstavljaju veliki potencijal za razvoj kulturnoga turizma odnosno ostalih vrsta selektivnih oblika turizma. Gradsko poglavarstvo Grada Petrinje stoga je razradilo projekt *Petrinja – razvojna vizija turističke destinacije* u kojem je predviđeno uređivanje markirane planinarsko-rekreacijske staze *Stari gradovi petrinjskog kraja* (Boranić-Živoder i sur., 2014.).

Literatura

1. Boranić-Živoder, Snježana; Kušen, Eduard i Tomljenović, Renata. (2014), *Akcijski plan razvoja turizma destinacije Petrinja*. Institut za turizam., Zagreb.
2. Golec, Ivica. (2014), *Povijest grada Petrinje 1240 – 1592 – 2014*. Matica hrvatska, Ogranak u Petrinji, Petrinja 2014.
3. Hölbling Johann Ev. Die Collectiv-Ausstellung aus der k. k. Militär-Grenze bei der landwirthschaftlichen und Industrie-Ausstellung in Wien in Mai 1866, Wien 1866., 47-47.
4. Prvi Hrvatski automobilni klub u Zagrebu. *Uspomena Hrvatskog automobilskog kluba*. (1908), Tisak Svjetlotiskarskog zavoda R. Mosinger. Zagreb.
5. Portal *Hrvatska kulturna baština*. Fotografija župne crkve u Čuntiću.
Web: <<http://www.kultura.hr/eng/content/view/full/2363>>